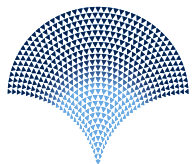

דו"ח מוניטור מיוחד

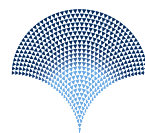
מלחמת חרבות ברזל
משבר החקלאות בישראל

CECI

Citizens' Empowerment Center in Israel
A Government that works. For us.

המרכז להעצמת האזרח
ממשל שעובד. בשבילנו.

אודות המרכז להעצמת האזרח **CECI**

המרכז להעצמת האזרח הינו עמותה העוסקת באפקטיביות המגזר הציבורי ויכולות הביצוע של הרשות המבצעת. המרכז מתמקד בתהליכי יישום מדיניות, ובהיבטים שונים הקשורים לתפקוד הממשל ויכולתו לממש ולהוביל שינויים לטובת הציבור. במסגרת זו, מפעיל המרכז את מיזם "המוניטור", הכולל מעקב וניטור אזרחי אחר יישום החלטות ממשלה וחוקי כנסת והנגשתם לציבור.

"המוניטור" מסייע בהבנת תהליכי ממשל ויישום מדיניות באמצעות יצירת תשתית ידע רחבה, אמפירית ואינטגרטיבית של תהליכי יישום ההחלטות. מטרת "המוניטור" היא לקדם את שיוב עבודת הממשל בישראל ולהגביר את ההיכרות והמעורבות האזרחית בתחומי העשייה של המגזר הציבורי.

דו"ח מוניטור מיוחד

מלחמת חרבות ברזל
משבר החקלאות בישראל

דצמבר 2023

תחקיר: אביטל שרון וחני שניידר
עריכה: מיכל בן משה

תוכן העניינים

3	הקדמה ורקע
4	אתגרים בענף החקלאות שרם המלחמה
4	– מיהו חקלאי? הקושי בהתוויית מדיניות סדורה
4	– היעדר תוכנית אסטרטגית לביטחון המזון ולחירום
4	– עלויות יצור ורגולציה
5	– כוח עבודה
5	– פשיעה חקלאית
5	– מחסור בקרקעות
6	סקירת מערכות עבר
6	– שומר החומות (2021)
6	– מבצע עלות השחר 2022
7	– מבצע מגן וחץ 2023
8	סקירת המצב הנוכחי
8	– ציר זמן
9	– תמונת מצב
9	– ביטחון המזון
10	– יבוא – מכסות ומכס
10	– מחסור בכוח אדם
10	– עובדים זרים
11	– מתנדבים
12	– גיוס עובדים
12	– מיגון
13	– פיצויים
13	– מיזמים נוספים והירתמות אזרחי המדינה והמגזר העסקי
14	המלצות

הקדמה ורקע

"התפקיד של משרד החקלאות הוא לשמור על הרציפות התפקודית לאורך שרשרת האספקה וכפועל יוצא על ביטחון המזון. התפקיד הזה מקבל משמעות עצומה כאשר אנחנו מדברים על מצב מלחמה". מנכ"ל משרד החקלאות, אורן לביא.¹ בשבעה באוקטובר חקלאי עוטף עזה, אזור הידוע כ"אסם התבואה" של ישראל, ספגו פגיעה קשה – ירי רקטי שהוביל לשריפות, השחתה וביזה של כלים חקלאיים ע"י מחבלי חמאס, שנקים שחצו את שדותיהם ומעל הכל – עובדי חקלאות רבים שנשבחו או נחטפו.

בחודשיים שחלפו מאז, נראה ענף החקלאות כולו סובל ממחסור חריף בעובדים מקצועיים וחוסר יכולת לעבד חלקות החשופות לירי רקטי או כאלה בצפון ובדרום שהפכו לשטחים צבאיים סגורים. אלה מובילים להפסד כלכלי עצום עבור חקלאים רבים וחשש לפגיעה בביטחון המזון של מדינת ישראל. אתגרי המלחמה מצטרפים לאתגרים רבים שעמדו לחקלאות הישראלית עוד לפני כן, כמו הפגיעה החקלאית המאמירה, עלויות ייצור גבוהות, מחסור בעובדים מקצועיים ועוד. אז מדוע חשוב מתמיד להילחם על החקלאות הישראלית בשעתה הקשה?

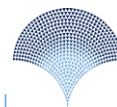
ענף החקלאות הוא נכס אסטרטגי למדינת ישראל, ראשית – מבחינת תרומתו לביטחון המזון: ייצור מקומי בהיקף רחב ומגוון מסייע להבטיח אספקה יציבה של מזון טרי לאזרחי המדינה ללא תלות ביבוא, גם בשעת משבר. על פי נתוני משרד החקלאות מעל 90% מהפירות והירקות הנצרכים בישראל גדלים במדינה.² מעבר לכך, החקלאות הישראלית מחזיקה בשטחים פתוחים רבים, אשר מהווים בית גידול למגוון רחב של בעלי חיים וצמחים, החשובים לשמירה על איכות הסביבה והטבע.³ הענף תורם למאבק במדבור בישראל⁴ וגם תורם לשימור משאבי טבע באמצעות ניצול תוצרי לוואי ומי קולחין (שדות עוטף עזה לדוגמה מקבלים חלק ניכר מההשקיה שלהם ממי השפדן המטוהרים). החקלאות היא עוגן חשוב להתיישבות באזורי ספר, ומספקת מקומות עבודה וביטחון כלכלי לתושבי האזורים הללו ולפריפריה וכן מספקת תעסוקה ישירה ועקיפה לכ-300,000 עובדים. החקלאות תורמת להשבחת ערכי נדל"ן ע"י יצירת ריאות ירוקות המקיפות את הערים ומהווה פלטפורמה לתעשייה של עיבוד ומיכון חקלאי, יוזמות עסקיות וכמובן – טכנולוגיה. בישראל יש כ-160 חברות בתחום האגרו-טכנולוגיה, שסך ערך ייצורן עומד על כ-12 מיליארד ש"ח. לרוב המגזר החקלאי בישראל הוא מהראשונים בעולם להשמיע טכנולוגיות חדשניות.

1. <https://www.ice.co.il/positions/news/article/986896>

2. https://fs.knesset.gov.il/globaldocs/MMM/270ba95d-f71d-eb11-811a-00155d0af32a/2_270ba95d-f71d-eb11-811a-00155d0af32a_11_16452.pdf

3. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcjpcglclefindmkaj/https://www.gov.il/BlobFolder/generalpage/isr_agri/he/agriculturesector_economicsituationpicture2021.pdf

4. https://fs.knesset.gov.il/globaldocs/MMM/a33d3831-4476-ee11-815f-005056aac6c3/2_a33d3831-4476-ee11-815f-005056aac6c3_11_20272.pdf

אתגרים בענף החקלאות שרם המלחמה

מיהו חקלאי? הקושי בהתוויית מדיניות סדורה

על אף שמדינת ישראל נוסדה על חקלאות, מעולם לא עוגן בחקיקה ראשית מהי חקלאות, מיהו חקלאי, מה זכויותיו, מהי אחריותו.⁵ היעדר החקיקה מעיד על אי לקיחת אחריות מצד המדינה ומייצר קושי בהתוויית מדיניות מקיפה, כך שזו נקבעת כתלאי על תלאי באופן ארעי ולא תמיד כחלק מאסטרטגיה סדורה.

היעדר תוכנית אסטרטגית לביטחון המזון ולחירום

80% מהמזון בישראל מגיע מיבוא והאוכלוסייה בארץ צפויה להכפיל את עצמה עד 2050. קיימים מחסני מזון אך הם כוללים מגוון מצומצם מאוד של מוצרי מזון, שצפויים להספיק לשבועות בודדים בלבד.⁶ למדינת ישראל אין בתחום זה תכנית חירום לאומית, למרות שביטחון המזון אמור להבטיח אספקת מזון נגיש לכל תושבי ישראל בשגרה ובייחוד בזמן משבר, בין אם מדובר על שינויי אקלים, אסונות טבע, גידול האוכלוסייה או אירועים ביטחוניים במדינה. התכנית צריכה לכלול שמירה על ייצור חקלאי מקומי, הכנת מלאי ומחסני מזון ויבוא מושכל בהתאם לצרכי השוק.

ב-2014 הוקם האגף לניהול משברים במשרד החקלאות במטרה לתכלל את השיפול בכל אירוע המאיים על המשך הרציפות התפקודית של משרד החקלאות והמגזר החקלאי.⁷

על פי מסמכי משרד החקלאות, בשגרה האגף דואג למוכנות המפעלים החיוניים בשרשרת האספקה, מסייע למשקי בעלי-חיים, מבצע ביקורות במפעלים ובמועצות האזוריות ומעקב אחר מלאי החירום, מקדם תכניות תמיכה לרכישת ציוד לחירום וכד'. בזמן חירום, ייעוד האגף לשמור על רציפות הפעילות החקלאית ועל אספקת המזון הטרי לאוכלוסייה תוך מתן סיוע לחקלאים ולמחוזות המשרד הנזקקים לעזרה, וייצוג משרד החקלאות בוועדות מל"ח (משק לשעת חירום).⁸ כמו כן לשעת המשרד הוקמה מערכת ממוחשבת לניהול מידע ואירועים בחירום.⁹

שני מסמכי המדיניות האחרונים שהופצו ע"י משרד החקלאות בהקשר זה, הם מ-2015 ו-2017. מאז, לא התפרסמה תוכנית סדורה להפעלת ענף החקלאות בחירום ולא ברור מה תפקידו של האגף לניהול משברים בעת הנוכחית.

עלויות ייצור ורגולציה

ענף החקלאות סובל בשנים האחרונות מרווחיות נמוכה בשל כך שעלויות הייצור עלו בשיעור גבוה יותר מהמחירים של התוצרת החקלאית. כמו כן, פריון העבודה בענף החקלאות בישראל נמוך יחסית למדינות המפותחות, ומשקל היצוא קטן יחסית, הרגולציה בענף החקלאות גבוהה, בעיקר בענפי החלב והביצים, מה שמוביל למחירים גבוהים ולמגבלות על פיתוח הענפים. גם פערי תיווך בשיווק פירות וירקות טריים וריכוזיות בתחום השיווק והסיטונאות מקשים על החקלאים לקבל תמורה הוגנת על תוצרתם.¹⁰

בישראל קיימות תמיכות בענפי חקלאות מסוגים שונים. בחלק מענפי החקלאות, כגון חלב וביצים, קיים תכנון מרכזי ומכסות ייצור. על פי ה-OECD, הכלים בהם נעשה שימוש בישראל כגון מכסים, מכסות ייצור או הבשחת מחיר ליצרן, גורמות לעיוות בשוק ועשויות להביא למחירים גבוהים יותר לצרכן והיצע נמוך של תוצרת. לעומת זאת, תמיכות המועברות ישירות לחקלאים כמו מענקים, ללא קשר לכמות או סוג המוצר שהם מייצרים יכולות להותיר את השוק ניטרלי. כמו כן, בישראל קיימת חובה על חקלאים להשתייך למועצות ייצור. המועצות הן גופים המייצגים את החקלאים

5. https://fs.knesset.gov.il/globaldocs/MMM/3c342831-984a-e711-80d5-00155d0a6d26/2_3c342831-984a-e711-80d5-00155d0a6d26_11_7545.pdf

6. <https://yfpp.org.il/article/69>

7. https://www.gov.il/he/departments/units/crisis_management_and_praperation_for_emergencies

8. https://www.gov.il/he/departments/units/crisis_management_and_praperation_for_emergencies

9. תפיסת משרד החקלאות – תפיסת הפעלה

10. מרכז המחקר והמידע של הכנסת, חקלאות – הזדמנויות ואתגרים

בענפים שונים ומקדמים את ענייניהן. החקלאים משלמים היטל למועצות, אשר משמש למימון פעילויות משותפות לטובת הענף.¹¹

כוח עבודה

בישראל, כ־74,000 עובדים עסקו בחקלאות בשנת 2021. הקבוצה הגדולה ביותר הייתה של עובדים זרים, המהווים כ־23% מכלל העובדים החקלאיים. עובדים זרים הגיעו לישראל לראשונה בשנת 1993, בעיקר מתאילנד. מספרם מוגבל במכסות, ונע בין 21,000 ל־26,000 בשנה. מספרם של עצמאים בחקלאות הצטמצם בשנים האחרונות, מ־32% בשנת 1993 ל־15% בשנת 2021. במקביל, גדל מספרם של שכירים בחקלאות, מ־68% ל־85%. מאז כניסתם של כ־20,000 עובדים פלסטינים, גדלה הכנסתם של המשקים החקלאיים בשל עלות המעביד הנמוכה יותר עבורם.¹²

ככלל, שיעור העובדים הישראלים בענף החקלאות הולך ופוחת¹³ ובעשור האחרון חלה ירידה במספר החקלאים העצמאים, ובמקביל עלה הגיל הממוצע של החקלאים.

פשעה חקלאית

תופעת הפשיעה החקלאית ברחבי הארץ פוגעת בחקלאים ובביטחונם האישי.¹⁴ על פי סקר הפשיעה החקלאית של ארגון השומר החדש לשנת 2022, 80% מהחקלאים נפגעו מפשיעה חקלאית בשנה האחרונה, כאשר ממוצע הנזק השנתי למשק חקלאי מסתכם בכ־81,027 ש"ח. עוד נמצא כי סוג הפשיעה הנפוץ ביותר הוא גניבות קטנות ומזדמנות (67%), ולאחריו ונדליזם (46%) ואת עיקר הנזק הכספי גורמים הצתות וסחיסת דמי חסות.¹⁵

מחסור בקרקעות

אם האתגרים הקודמים לא הספיקו יש גם להביא בחשבון את שטחה המצומצם של מדינת ישראל, לעומת קצב גידול האוכלוסייה שקופץ כל שנה. בנוסף על כך, בעשורים האחרונים המדינה מפשירה קרקעות חקלאיות לטובת בנייה על מנת להתמודד עם המחסור בדירור. בשנת 2018 לדוגמא, המדינה השיבה לידיה 11,300 דונם של קרקע חקלאית, המאפשרים בנייה של 53 אלף דירות. החקלאים שקרקעותיהם נלקחו קיבלו פיצוי בסך של 497 מיליון שקלים, אולם נאלצו לעזוב את המשק שלהם, לעיתים לאחר שנים רבות של עבודה ולחפש תעסוקה חדשה, שקשה יותר למצוא, בעיקר באזורים הכפריים.¹⁶

11. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://fs.knesset.gov.il/globaldocs/MMM/9bee5621-2404-e811-80de-00155d0a0235/2_9bee5621-2404-e811-80de-00155d0a0235_11_10644.pdf

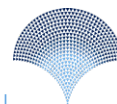
12. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.gov.il/BlobFolder/generalpage/isr_agri/he/agriculturesector_economicsituationpicture2021.pdf

13. https://fs.knesset.gov.il/globaldocs/MMM/270ba95d-f71d-eb11-811a-00155d0af32a/2_270ba95d-f71d-eb11-811a-00155d0af32a_11_18286.pdf

14. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://fs.knesset.gov.il/globaldocs/MMM/9bee5621-2404-e811-80de-00155d0a0235/2_9bee5621-2404-e811-80de-00155d0a0235_11_10644.pdf

15. https://www.hashomer.org.il/wp-content/uploads/2023/03/hashomer_pshiaa_chaklaut_choveret_2023_new_a4.pdf

16. https://www.calcalist.co.il/real_estate/articles/0,7340,L-3732297,00.html

סקירת מערכות עבר

שומר חומות (2021)

מבצע "שומר חומות" החל ב־10.5.2021 ביום ירושלים ונמשך 11 ימים. במהלך המבצע שוגרו רקטות מרצועת עזה אל עבר העורף הישראלי בהיקף של פי 4 ליום לעומת מבצע "צוק איתן" וממלחמת לבנון השנייה.¹⁷ בדומה למשק העבודה כולו, ענף החקלאות נפגע בזמן מתקפת רקטות אל עבר ישראל, אם בנזק ישיר לשטחים חקלאיים מהירי הרקטי ואם בחוסר יכולתם של החקלאים לעבד את השטחים בשל חוסר מיגון.

ועדת הכספים של הכנסת אישרה ביוני 2021 תוכנית סיוע לחקלאים בעקבות מבצע "שומר חומות". התוכנית כללה שני מסלולים, הראשון "מסלול ירוק" – גורס כי המעסיק בענף החקלאות יקבל סכום השווה למקדם ההשתתפות, כפול מספר העובדים הרשומים אצלו, וזאת בין אם הם הגיעו לעבודה ובין אם לאו. סכומי התשלום לחקלאים הזכאים הוגדלו במאות שקלים בגין כל עובד. השני הוא "המסלול האדום", לפיו במקרים שבהם שיעור הנזק אינו ברור, הפיצוי יוכרע באמצעות דיון מקצועי בהשתתפות נציגי מס רכוש, נציגי החקלאים, נציג משרד החקלאות המחוזי ונציגי ראשי המועצות האזוריות.¹⁸

בנוסף, משרד החקלאות הציב כ־100 מיגוניות חדשות באזור עוטף עזה בטווח של עד 7 ק"מ מהגבול, בעיקר באזורים בהן קיימים ריכוזי עובדים בשטחים כמו ברפתות, חממות, בתי אריזה ומיון. תקציב המיגוניות החדשות היה בהיקף של 4.5 מיליון ש"ח מתוך תקציב ייעודי למיגון החקלאים בדרום. מ־2007, משרד החקלאות הציב מעל ל־500 מיגוניות וצינורות מגן בדרום.¹⁹

לאור ההבנה כי בימים של סבבי לחימה באזור עוטף עזה והדרום, עבודת החקלאים נפגעת קשות, משרד החקלאות הקים צוות כוונות המקיים הערכות מצב בנוגע למלאי החקלאי ובישחון המזון ובטיפול מענה מיידי בכל מקרה של מחסור במוצר מסוים.²⁰

מבצע עלות השחר 2022

המבצע החל ב־5.8.22 ונמשך שלושה ימים, במהלך צה"ל תקף ברצועת עזה, ומנגד נורו אלפי רקטות מהרצועה לעבר ישראל. הממשלה אישרה תוכנית פיצויים לבעלי עסקים שנפגעו מהמבצע. במסגרת התוכנית, בעלי עסקים שעסקם נמצא בטווח של עד 40 ק"מ מרצועת עזה, זכאים לפיצוי בגובה 460 ש"ח ליום עבודה מלא עבור כל עובד שנעדרו מהעבודה בשל המבצע. חקלאים שיש להם גידולים בטווח של עד 7 ק"מ מרצועת עזה ביישובים שמפורטים בנספח א' בהוראות הביצוע, זכאים לפיצוי במסלול האדום כפי שהוגדר לאחר מבצע שומר חומות.²¹

גובה הפיצוי לחקלאים במסלול האדום נקבע בהתאם לאזור בו נמצאים השטחים החקלאיים: אם הגידולים נמצאים ביישובים שהכניסה אליהם נאסרה בשל המצב הביטחוני – גובה הפיצוי היה 2,760 ש"ח כפול מספר העובדים של אותו חקלאי המועסקים באותם שטחים. אם הגידולים נמצאים ביישובים שהכניסה אליהם לא נאסרה – גובה הפיצוי היה 1,380 ש"ח כפול מספר העובדים של אותו חקלאי המועסקים באותם שטחים.²²

<https://www.inss.org.il/he/publication/guardian-of-the-walls-israeli-public/> .17

<https://br7news.co.il/he/news/news-1623220865> .18

<https://www.gov.il/he/Departments/news/miguniot2021> .19

https://www.gov.il/he/Departments/General/service_moked .20

עוד באתר קול זכות .21

עוד באתר קול זכות .22

מבצע מגן וחץ 2023

מבצע מגן וחץ התרחש בין ה-9.5.23 ל-14.5.23 ובמסגרתו שיגרו מחבלים מהג'יהאד האסלאמי 102 רקטות לעבר ישראל. מטחים אלו גרמו לפציעתו הקשה של עובד זר בשדרות ושל עוד כ-6 אנשים. ישראל נמנעה מלהגיב על הירי מהרצועה במשך שבוע, עד שב-9 במאי החלה במבצע צבאי.²³

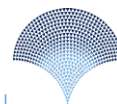
בעקבות מבצע "מגן וחץ", חקלאים בעוטף עזה קיבלו פיצוי במסגרת "המסלול הירוק", ניתן לחקלאים המעבדים שטחים במרחק של עד 20 ק"מ מגבול רצועת עזה. היקף הפיצוי היה תלוי במרחק בין השטח החקלאי לגבול. חקלאים בשטחים הסמוכים ביותר לרצועה, במרחק של 0 עד 7 ק"מ, קיבלו פיצוי בסך 4,400 ש"ח עבור כל עובד שמועסק במשק שלהם.²⁴ חקלאים בשטחים מרוחקים יותר, במרחק של 7 עד 20 ק"מ, קיבלו פיצוי בסך 2,000 ש"ח עבור כל עובד. חקלאים בטווח של עד 7 ק"מ יכלו לבחור גם לתבוע פיצוי במסלול הרגיל, "המסלול האדום". מסלול זה העניק פיצוי בהתאם לנזק שנגרם בפועל, אך הוא דרש הוכחת נזק ברמה הפרטנית. חקלאים בטווח של בין 20 ל-40 ק"מ, קיבלו גם הם פיצוי במסלול הרגיל. היקף הפיצוי לחקלאים בעוטף עזה בעקבות המבצע הוערך בכ-25 מיליון ש"ח.²⁵

ב-23.11.23 ועדת הכספים של הכנסת החליטה לעצור את הפעימה השלישית של תוכנית הפיצויים לחקלאים בעקבות מבצע "מגן וחץ" – כפי שיפורט בהמשך בפרק מיפוי תמונת המצב הנוכחית.

²³ <https://www.inn.co.il/news/600814>

²⁴ עוד באתר קול זכות

²⁵ <https://www.israel.agrisupportonline.com/news/csv/csvread.pl?show=8435&mytemplate=tp2>

סקירת המצב הנוכחי

ציר זמן

תאריך	מהלך
11.10	משרד החקלאות וצה"ל מתחילים לחלץ את הסחורה שנקטפה לפני המלחמה בדרום "במסדרון לוגיסטי בטוח" אל רשתות השיווק בארץ. ²⁶
	פרסום נוהל תמיכה לעמותות מתנדבים למימון עלויות לוגיסטיות הכרוכות בהבאת מתנדבים לעבודה חקלאית, ביניהן: הסעות, לינה ומזון למתנדבים.
	משרד החקלאות ביקש להעלות את המכסה לייבוא של חלב וביצים, אולם חזר בו בהמשך.
12.10	המשרד אישר הצבת כ־90 מיגוניות חדשות במשקים חקלאיים ביישובי עוטף עזה, בתקציב בסך של 3.8 מליון ש"ח. ²⁷
15.10	משרד החקלאות פונה לחקלאים במטרה להפעיל מבנים חקלאיים ריקים לשתילה של ירקות שתוכננו להישל בשטחי העוטף, בדגש על עגבניות. ²⁸
	אישור מענקי התמדה על סך 2,000 ש"ח בחודש עבור עובדים חקלאים חדשים וותיקים, הן ישראלים והן זרים, שיתגייסו כעת. גם לחברה אזרחית העוסקת בגיוס מתנדבים לחקלאות המשרד מעניק תמיכה כלכלית. ²⁹
19.10	הארכה אוטומטית של ויזות שהייה עבור עובדים זרים אשר נשארו בארץ ויוענקו תמריצים בסך 2,000 ש"ח עבור כל עובד זר שנשאר לעבוד בעוטף. ³⁰
27.10	הגדלת מכסת הבאת העובדים הזרים ל-9,000 עובדים. ³¹
29.10	אושרו מקדמות לפיצוי על נזק עקיף לחקלאים שישוכם מוגדר כישוּב ספר, במרחק של עד 7 ק"מ מגבול רצועת עזה. ³²
1.11	משרד החקלאות משיק קמפיין ציבורי לקניית תוצרת חקלאית ישראלית. ³³
5.11	החלטת ממשלה 1020 – אישור כניסה של עד 5,000 אזרחים זרים מחו"ל עבור עבודה בענף החקלאות. ³⁴
	משרד החקלאות מקצה כ־20 מליון ש"ח לשיקום החממות ובתי הצמיחה שנפגעו ולשם שינוי ייעודם של מבנים חקלאיים אחרים לגידול ירקות. ³⁵
	משרד החקלאות מכריז כי הקים פלטפורמה דיגיטלית לחיבור בין מתנדבים לחקלאים ובין חקלאים לבין חברות שינוע. ³⁶
7.11	מתווה הפיצויים הייעודי לחקלאות מאושר בוועדת הכלכלה והכספים. ³⁷ (ממתין לאישור במליאת הכנסת)
9.11	השקת קמפיין גיוס עובדים לחקלאות, לשוֹבת הבטחת הייצור החקלאי ואספקת תוצרת חקלאית שרייה לאוכלוסייה, כולל מענקים בגובה 3,000-8,000 ש"ח. ³⁸

https://www.gov.il/he/Departments/news/iron_swirds_food_security .26

<https://www.gov.il/he/departments/news/ironswordsupdates> .27

https://www.gov.il/he/departments/news/iron_swirdsagriculturalbuildings .28

https://www.gov.il/he/departments/news/iron_swords_situation_assessment_updates211023 .29

https://www.gov.il/he/departments/news/operation_iron_swords .30

https://www.gov.il/he/departments/news/manpower_crisis_in_agriculture .31

https://www.gov.il/he/departments/news/advances_for_compensation_for_damage_indirect_damage .32

https://www.gov.il/he/departments/news/identify_an_sraeli_agricultural_production .33

<https://www.gov.il/he/departments/policies/dec1020-2023> .34

https://www.gov.il/he/Departments/news/ironswords_20milliongreenhouses .35

<https://www.gov.il/he/departments/news/ironswordstrucknet> .36

<https://www.gov.il/he/departments/news/ironswordsagreement> .37

https://www.gov.il/he/departments/news/workers_needed_for_various_agricultural .38

תמונת מצב

אירועי הטרור הנוראים בשבעה באוקטובר גרמו גם לפגיעה משמעותית בענף החקלאות בישראל. לא מעט עובדי חקלאות בעוטף עזה נפצעו או נהרגו במתקפת הטרור, אלפי חקלאים עזבו את המשקים שלהם ונאלצו להתפנות, חלקם גויסו לשירות מילואים. משקים רבים נהרסו, נשרפו ונבזזו. היתר נותרו ללא עובדים בעקבות נטישתם של אלפי עובדים זרים את הארץ והפסקת כניסת של עובדים פלסטינים לארץ. בעקבות כך, חלק מהתוצרת החקלאית נזרקה, המחסור בירקות הגיע לשוק וכך גם עליית המחירים, ולחקלאים נגרם נזק כלכלי כבד מאוד. לאור זאת שמרבית גידולי השדה מיישובי הצפון ועוטף עזה, בימים האחרונים ניתן כבר להרגיש את המחסור בפירות וירקות מסוימים ברשתות השיווק.

למרות הכלים שהפעילה הממשלה עד כה לתמיכה בחקלאים והתמודדות עם מצב החירום, משרד החקלאות מעריך כי צפויה ירידה בייצור המקומי של ירקות בחורף ביחס לשנים רגילות והחקלאים בשטח זועקים לסיוע. החקלאים בעוטף נאלצים לקטוף את הגידולים הקיימים ולשתול חדשים עם מעט מתנדבים (שאינם בעלי הכשרה מקצועית ולכן עבודתם אישית יותר), חוסר הוודאות הביטחונית והיעדר הגנה משילים. גם בזמן שגרה, אין בתוצרת המקומית די כדי לענות על הביקוש בירקות, ולכן יש צורך ביבוא של כ-10% מכלל הצריכה. עם זאת, גם היבוא משורקיה ומירדן, שמספקים את רוב הירקות המיובאים לישראל, מוטל כעת בספק. שר החקלאות אבי דיכטר הזהיר כי יעדי היבוא הללו יכולים להפוך לבלתי רלוונטיים בעקבות המלחמה.³⁹

ביטחון המזון

אחד התפקידים החשובים של משרד החקלאות הוא לדאוג לביטחון המזון בישראל, ובכך לוודא שהאזרחים מקבלים גישה לפירות וירקות טריים, אספקת מזון יבש, מזון מן החי ועוד. בשל הטלטלה הרבה שענף החקלאות עובר בימים אלה, קמו קולות רבים הדוברים לביטחון המזון של המדינה ולא בכדי. בימים הראשונים של המלחמה לא היה ניתן לשנע סחורה רבה של פירות וירקות אשר נקטפה טרם המלחמה. משרד החקלאות בשיתוף עם צה"ל דאג להוציא את הסחורה שנקטפה לפני המלחמה בדרום "במסדרון לוגיסטי בטוח" אל רשתות השיווק בארץ.⁴⁰ בנוסף, משרד החקלאות וארגון "לקט ישראל" רכשו את הפירות שהיו מיועדים ליצוא לעזה והעבירו אותם לעמותות בדרום, ששחי כינוס של צה"ל ובתי חולים, באמצעות תיקצוב מיזם משותף על סך 500 אלף ש"ח.⁴¹

אף על פי כן, הנזק שכבר נגרם היה רב ונפגעה אספקת עגבניות, קישואים, מלפפונים ועוד.⁴² משרד החקלאות מחפש מקורות יבוא חדשים, אך אלה מוגבלים מראש בשל הצורך בתוצרת טרייה, כלומר כזו המגיעה מיעדים קרובים יחסית. היבואנים מנסים בכל זאת להמשיך לייבא ירקות משורקיה, אך הם יאלצו למצוא חלופות אם היחסים בין המדינות ייכנסו למשבר.⁴³ בכדי להתמודד עם המחסור, משרד החקלאות הציג תמריץ עבור העתקת שטחים חקלאיים של גידולים חיוניים לאזורים מאוימים פחות מעוטף עזה וגבול הצפון. הוקצו כ-20 מיליון ש"ח לשיקום החממות ובתי צמיחה שנפגעו ולשם שינוי ייעודם של מבנים חקלאיים אחרים לגידול ירקות. הוכרז כי חקלאים שיסבו את חממותיהם לגידול עגבניות, מלפפונים, קישואים ועוד עוד יהיו זכאים למענקים בגובה 75% מהשקעתם. בנוסף, הם יהיו זכאים להחזר של 75% מסכום שיקום המבנה החקלאי.⁴⁴ לכך הוקצב כ-135 מיליון ש"ח.⁴⁵ משרד החקלאות הציע תמיכה גם למגדלים שלהם שטחים העשויים להתאים לגידול גזר ותפוח אדמה. עלות הסבת שטח לגידול תפוחי אדמה וגזר עומדת בממוצע על כ-950 ש"ח לדונם. המשרד מקצה כ-7 מיליון ש"ח לטובת ההסבה.⁴⁶

<https://www.calcalist.co.il/shopping/article/rjtd007yama> .39

https://www.gov.il/he/Departments/news/iron_swirds_food_security .40

<https://www.gov.il/he/departments/news/ironswordsupdates> .41

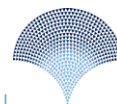
https://www.gov.il/he/departments/news/iron_swirdsagriculturalbuildings .42

<https://www.calcalist.co.il/shopping/article/rjtd007yama> .43

https://www.gov.il/he/Departments/news/ironswords_20milliongreenhouses .44

<https://www.calcalist.co.il/shopping/article/rjtd007yama> .45

https://www.gov.il/he/departments/news/potatos_carrots_transfer .46

לא רק הירקות נפגעו, אחד המפגעים החמורים ביותר בחקלאות הוא פגיעה בשטחי גידול החיטה, המיועדים לייצור מזון לבעלי חיים. כ־60,000 דונם של חיטה בטווח 0-4 ק"מ מהגבול אינם ניתנים לזריעה עקב המלחמה. כדי להתמודד עם המשבר, משרד החקלאות הכריז שיקצה כ־9 מיליון ש"ח לזריעה ולקציר חיטה לצורכי תחמיץ ושחת בכל חלקי הארץ. מגדלים שיסבו שטחים קיימים בכל הארץ לגידול חיטה, יקבלו עד 150 ש"ח על כל דונם. כמו כן, חקלאי העוטף ששטחי הגידול שלהם נמצאים תחת סגר צבאי, אך יקבלו אישור לזרוע ולקצור מהגורמים הרלוונטיים, יהיו זכאים גם הם לתמיכה. בימים האחרונים, בהנחיית משרד החקלאות, החלו חקלאים לזרוע את החיטה והשעורה בשטחים חלופיים בלב הנגב בהיקף דומה לשיעורם בשטח העוטף, כ־60,000 דונמים סה"כ.⁴⁷

אלמנט נוסף שעלול לפגוע בביטחון המזון בישראל נוגע לקושי בשינוע תוצרת חקלאית בשל מחסור במשאיות ובנהגים, שרבים מהם גויסו למילואים. משרד החקלאות ניסה לסייע בכך ע"י פיתוח פלטפורמה דיגיטלית לחיבור בין חקלאים וחברות שינוע.⁴⁸

יבוא – מכסות ומכס

בתחילת המלחמה משרד החקלאות המליץ לפתוח מכסה ליבוא של עד 10 מיליון ליטר חלב ניגר לחודש (33% מצריכת החלב בישראל) למשך של 3 חודשים במכסה פטורה ממכס.⁴⁹ ובענף הביצים, לפתוח מכסה פטורה ממכס לייבוא 50 מיליון ביצים.⁵⁰ החקלאים הישראלים זעמו על כך וטענו כי יבוא "פרוע" ללא מכסים מסכן את ביטחון המזון של ישראל. עוד דרשו החקלאים להגביל את היבוא ולהגביל את כוחן של רשתות השיווק אשר שולטות בשוק המזון בישראל, ויכולות לקבוע את המחירים ללא התחשבות בצרכי החקלאים.⁵¹

נראה כי משרד החקלאות נסוג מבקשתו לפתוח את מכסות היבוא לעת עתה, בין השאר לאור זאת שבדיקה בשטח העלתה כי בפועל ענף החלב למשל כלל לא הגיע למחסור. בוועדת הכלכלה המשרד דרש לקצר את תוקף היבוא ולקדם תקנות המאפשרות למועצת החלב לקבוע למחלבות את הייצור שלהן.⁵²

פעימה שלישית של הורדת מכסים על יבוא תוצרת חקלאית שרייה הייתה אמורה להיכנס לתוקף בינואר 2024 ובוטלה לאחר הפעלת לחץ של ארגוני החקלאים.

בנוסף, משרד החקלאות פנה אל משרד האוצר בבקשה להעביר לענף תמיכה בגובה של 270 מיליון ש"ח שהחקלאים לא קיבלו עוד מ־2021.⁵³

מחסור בכוח אדם

"משבר כוח האדם בחקלאות – הגדול ביותר מאז קום המדינה", מנכ"ל משרד החקלאות, אורן לביא.⁵⁴

עובדים זרים

לפי נתוני משרד החקלאות, בימי שגרה עבדו בענף החקלאות 29,900 עובדים זרים שרובם מתאילנד. מתחילת הלחימה עזבו כ־10,000 עובדים חזרה לארצם וזאת לצד כ־20,000 עובדים פלסטינים הנמצאים תחת סגר ולא מורשים להיכנס לישראל ועדיין הענף לוקה בחוסר של כח אדם עוד מלפני המלחמה, כאשר המכסה לעובדים בחקלאות עומדת על 39 אלף עובדים זרים. כלומר, החקלאות הישראלית נמצאת כעת במחסור של לפחות 30,000 עובדים.

<https://www.gov.il/he/departments/news/9millionsowingharvestingfodder> .47

<https://www.gov.il/he/departments/news/ironswordstrucknet> .48

https://www.gov.il/he/Departments/news/iron_swirds_food_security .49

https://www.gov.il/he/Departments/news/iron_swirds_food_security .50

<https://www.davar1.co.il/461297/> .51

https://www.gov.il/he/departments/news/economic_comittee_milkimport .52

<https://finance.walla.co.il/item/3619655> .53

https://www.gov.il/he/departments/news/economics_comitee_meeting .54

למרות ששר הכלכלה הצהיר כי יכניס עשרות אלפי עובדים זרים לישראל, קיים קושי בהבאתם והתהליך רק מתארך,⁵⁵ כרגע התקבלה החלטת ממשלה המותירה את כניסתם של 5,000 עובדים זרים לענף החקלאות.⁵⁶ בהמשך המשרד טען כי דרש להגדיל את מכסת העובדים הזרים ל-12,000, אך לאחר משא ומתן עם מנכ"ל רשות האוכלוסין וההגירה הוסכם על הגדלה של 9,000 עובדים,⁵⁷ אולם נכון לתאריך 12.12.2023 לא הובאה החלטה עדכנית בנושא אל הממשלה. בנוסף, משרד החקלאות בשיתוף רשות האוכלוסין וההגירה האריכו אחרת שהייה לעובדים זרים, השוהים כבר 5 שנים בישראל, לשנים שיטית ושביעית ויעניקו תמריצים בסך 2,000 ש"ח עבור כל עובד זר שנשאר לעבוד בעוטף.

הקבינט המדיני-כלכלי לא הצביע בנושא הכנסת עובדים פלסטיניים מיו"ש לעבודה בחקלאות ובענף הבניה, בשל חוסר תמימות דעים בין חבריו. העובדים עדיין לא מורשים להיכנס לארץ ובינתיים החקלאים משלמים את המחיר. הממשלה אמנם עושה מאמצים להביא עובדים זרים במקום, אך הכמויות עדיין לא מספיקות ולטענת החקלאים העובדים הפלסטיניים חיוניים מאוד לענף החקלאות, הן בשל רמתם המקצועית והתפוקה שהם מספקים והן בשל השכר הנמוך יחסית שמקבלים, שמגדיל את שיעור הרווח של המשק החקלאי. בעיה נוספת היא שיכון העובדים הזרים. עובדים פלסטיניים מגיעים בהסעה בבוקר וחוזרים אחר כך לבתיהם, לעומת זאת, יש צורך להלין עובדים זרים ולדאוג להם. החקלאים, בוודאי אלה שבעוטף, לא יעמדו בנטל של להלין כ-50 עובדים זרים ומצד הממשלה, לא דובר כיצד הם יתקבלו בארץ ומי ידאג להם.⁵⁸

מתנדבים

בתחילת המלחמה, משרד החקלאות פרסם הודעות לעיתונות על הפעולות שהוא מתכוון לנקוט כדי לתמוך בחקלאים, לרבות גיוס עובדים ישראלים חדשים ומתנדבים, אולם ללא פירוט מה הם צעדי המדיניות הקונקרטיים שניקטו לשם כך.⁵⁹

הפעולות הללו לא הועילו מספיק כדי לסייע לחקלאים. דווקא המתנדבים, שהגיעו במאות רבות, הצליחו לאזן מעט את המצב. חלק מהמתנדבים הגיעו לאחר התארגנות של העמותה "אחים לנשק" ועמותות נוספות. ביקורת ציבורית נרחבת נשמעה כאשר נודע כי משרד החקלאות החליט לרכז את האחריות על ניהול המתנדבים בידי ארגון "השומר החדש". ההחלטה עוררה מחלוקת וחשש בנוגע לשיקולים פוליטיים ולא ענייניים בקבלת ההחלטה. גורמים בצבא אמרו כי משרד החקלאות הורה להם לעבוד רק מול אנשי השומר החדש והם הביעו חשש כי ההחלטה תחריף את משבר האמון שנוצר בין תושבי העוטף לצבא. חקלאים רבים זעמו על ההחלטה וחששו כי היא תגרום לעיכובים בסיוע ואובדן יכולת.⁶⁰ לאחר הביקורות בנושא משרד החקלאות הכחיש את הדברים והסביר כי באמצעות ההתקשרות עם ארגון השומר החדש ניתנת תמיכה למגוון קבוצות חברה אזרחית המרכזות מתנדבים לחקלאות⁶¹ וכי התמיכה כוללת הסעות, מזון ולינה למתנדבים באמצעות כ-20 עמותות.⁶²

בעקבות המקרה, משרד החקלאות הקים חמ"ל תקשורת הכולל לא פחות מחמישה מעובדי המשרד כדי לנסר ולהתמודד עם הביקורת על התנהלותו.⁶³

ב-5.11.23 משרד החקלאות השיק פלטפורמה דיגיטלית לחיבור בין חקלאים לארגוני מתנדבים בחקלאות. הפלטפורמה נועדה לעודד, לקצר ולייעל את התהליכים של גיוס מתנדבים לחקלאות.⁶⁴ בעקבות כך, משרד החקלאות החל לגייס מתנדבים כדי לעזור לחקלאים ביניהם תלמידי תיכון שיתרמו בליקוט ברשתות השיווק, לצורך אספקה מהירה למדפים

<https://www.calcalist.co.il/shopping/article/rjtd007yama> .55

<https://www.ice.co.il/finance/news/article/986431> .56

https://www.gov.il/he/departments/news/manpower_crisis_in_agriculture .57

<https://www.ynet.co.il/economy/article/rjt2hsbip> .58

<https://www.themarker.com/allnews/2023-10-27/ty-article/0000018b-71d9-dec3-a59f-f5fb2ff10000> .59

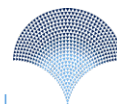
<https://www.haaretz.co.il/news/politics/2023-10-26/ty-article/0000018b-6b45-d14c-adfb-efdd93500000> .60

<https://www.themarker.com/allnews/2023-10-27/ty-article/0000018b-71d9-dec3-a59f-f5fb2ff10000> .61

<https://www.gov.il/he/departments/news/ironswordsvolunteers> .62

<https://www.themarker.com/allnews/2023-10-27/ty-article/0000018b-7153-d07a-afcf-77db5a460000> .63

https://www.gov.il/he/departments/news/ironswords_volunteerplatformm .64

בשיתוף עם הרשויות המקומיות.⁶⁵ שיתוף נוסף עם אגף החינוך של צה"ל, בו משווחים בין חיילים לא קרביים, אשר לא נמצאים במשימות ביטחון שוטף לבין החקלאים. החיילים יכולים לסייע לאורך זמן וכך יוכלו להתמקצע בעבודה הנדרשת. מידי יום מגיעים כ־500 חיילים לעבוד בחקלאות באזורי המרכז ודרום הארץ.⁶⁶

במשרד החקלאות טוענים כי הם ממשיכים לפעול להרחבת מערך המתנדבים, בשיתוף פעולה עם משרד ההתיישבות והמשימות הלאומיות, שיכלול בין היתר, את מערך השירות הלאומי, בני ישיבות, אולפנות ומכינות קדם צבאיות שיעבדו בעבודה חקלאית לפרקי זמן ממושכים. על פי נתוני מועצת המכינות, בישראל נכון לשנת 2023 ישנן כ־60 מכינות קדם צבאיות, בהן כ־4,500 צעירים לקראת גיוס. מכאן, הירתמות המכינות הקדם צבאיות היא בעלת פוטנציאל מסוים, על אף שלא מדובר בכוח אדם מקצועי.⁶⁷

גיוס עובדים

החקלאות זקוקה בדחיפות לעובדים, אז משרד החקלאות יצא גם בקמפיין לגייס עובדים ישראלים באמצעות מענקים למי שסייעו לחקלאים, בעלות של כ־2 מיליון שקל. המשרד מעניק מענקי התמדה על סך 2,000 ש"ח בחודש עבור עובדי חקלאות חדשים וותיקים, הן ישראלים והן זרים, שיתגייסו כעת.⁶⁸ המענקים ניתנים לעובדים חדשים בענף, בסך של 3,000 ש"ח לחודש, עבור כל חודש עבודה עד שלושה חודשים. עובדים שימשיכו לעבוד בחקלאות יזכו גם למענק מוגדל של 4,000 ש"ח לחודש השלישי. עובדים שיעבדו ביישובים שפוננו יזכו למענק של 200% מהסכומים הנ"ל.⁶⁹ המשרד עדיין נמצא בתהליכי גיבוש רשימות החקלאים שמחפשים עובדים, עד כה פנו למשרד כ־500 חקלאים שמחפשים בסך הכול כ־3,000 עובדים לפי משרד החקלאות. היעד של הקמפיין כיוון להשיג 5,000 עובדים חדשים לחקלאות. כ־23 אלף ישראלים הביעו נכונות לעבוד בחקלאות, אולם נשמעו טענות מצד חקלאים כי הקמפיין עלה לפני שהמשרד פנה לחקלאים עצמם להבין את הצורך.⁷⁰

מיגון

מאז ה־7 באוקטובר החקלאים בארץ, בייחוד באזורי הספר, מנסים להתאושש ולחזור לעבוד. המשקים שכן מצליחים לחזור לעבוד בעזרת מתנדבים או עובדים זרים, חשופים כל יום כמעט לסכנה מפגיעה של ירי רקטות אל עבר ישראל מגבולות הצפון והדרום וכך גם נפגעת יכולת התנועה בעבודה. על פי משרד החקלאות, מ־2007 ועד השנה הוצבו כ־600 מיגוניות בשטחים חקלאיים, אולם ניכר שזה לא מספיק. כחלק מהמאמצים לשמירה על רציפות תפקודית וביטחון המזון, מתחילת המלחמה המשרד אישר הצבת כ־90 מיגוניות נוספות במשקים חקלאיים ביישובי עוטף עזה, בתקציב בסך של 3.8 מיליון ש"ח. המיגוניות הוצבו בשטחים חקלאיים ובאזורים בהם קיימים ריכוזי עובדים דוגמת: רפתות, חממות, בתי אריזה ומכוני מיון ביישובי עוטף עזה, בדגש על יישובים סמוכי גדר בטווח של עד 7 ק"מ מהגבול.⁷¹ כמו כן הוצבו 227 מיגוניות באזורי הדרום והצפון מתוך כ־530 מיגוניות חדשות סך הכל שהוזמנו על יד המשרד.⁷² לטענת משרד החקלאות העיכוב בהצבת כלל המיגוניות שהוזמנו נובע מהיצרנים והמשרד פועל מול יצרני המיגוניות כדי לקדם את תהליך הייצור.⁷³ מנכ"ל החקלאות, אורן לביא, דאג להזכיר מספר פעמים כי האחריות על המיגון ברמה הארצית היא של פיקוד העורף, אך מכיוון שהמשרד קיבל פניות בנושא מחקלאים ולטובת שמירה על רציפות תפקודית וביטחון המזון, החליט להסיט תקציבים לייצור מיגוניות.⁷⁴

https://www.gov.il/he/Departments/news/iron_swirids_food_security .65

https://www.gov.il/he/departments/news/soldiersagri_jornswords .66

https://www.gov.il/he/departments/news/pre_military_training_courses_will_help_farmers .67

https://www.gov.il/he/departments/news/iron_swords_situation_assessment_updates211023 .68

https://www.gov.il/he/departments/news/workers_needed_for_various_agricultural .69

<https://www.themarket.com/allnews/2023-11-15/ty-article/0000018b-d33a-d168-a3ef-d7fabd0f0000> .70

<https://www.gov.il/he/departments/news/ironswordsupdates> .71

https://www.gov.il/he/departments/news/mobile_shelters .72

https://www.gov.il/he/departments/news/90_additional_shields_in_agricultural_areas_north_south .73

<https://www.calcalist.co.il/investing/article/hj9p1gomp> .74

פיצויים

ערב מלחמת חרבות ברזל, המדינה טרם סיימה לפצות את חקלאי העוטף על הנזק שנגרם להם בעקבות מבצע "מגן וחץ". ב־23.10.23 ועדת הכספים של הכנסת החליטה לעצור את הפעימה השלישית של תוכנית הפיצויים לחקלאים שעמדה על סך 242 מיליון שקלים "בשל צרכי המלחמה הנוכחית", על אף שבשני המקרים מדובר על אותם מוטבים – חקלאי העוטף.

בתאריך 29.10.23, הוגדר כי חקלאים שישוכם מוגדר כישוב ספר, במרחק של עד 7 ק"מ מגבול רצועת עזה יזכו לקבל מקדמות לפיצוי על נזק עקיף שנגרם לחקלאות בשל המלחמה.⁷⁵

משרד החקלאות, משרד האוצר וועדות הכלכלה והכספים של הכנסת גיבשו מתווה פיצויים ייעודיים לחקלאים השונה משל שאר העסקים בעקבות מלחמת "חרבות ברזל". משרד החקלאות הבהיר כי המתווה הייעודי לחקלאים נועד להתחשב בעובדה שהחקלאות שונה מענפים אחרים במשק מכיוון שמבוססת על עונתיות ופריסת ההוצאות השוטפות היא לאורך השנה.

המתווה כולל ארבעה מסלולים, בהתאם למרחק של המשק מהגבול ועושה שימוש בכלים דומים לאלה שראינו במערכות קודמות כגון מסלול "ירוק" ו"אדום". בטווח של 0-9 ק"מ בצפון ו-0-7 ק"מ בדרום, מסלול אדום, שמשמעותו פיצוי מלא על אובדן הרווח. בטווח של 7-20 ק"מ, חקלאי יוכל לבחור בין מסלול אדום, שמשמעותו פיצוי מלא על אובדן הרווח, לבין מסלול ירוק נורמטיבי מהיר, ללא הוכחת נזק לפי נוסחה קבועה מראש, ועד לגובה מקסימלי של 3 מיליון ₪ לנזק לחודש. בטווח של 20-40 ק"מ, מסלול ירוק נורמטיבי, ללא הוכחת נזק. ומעל טווח 40 ק"מ, מתווה מיוחד בו מחושב ההפרש בין המחזור עתה לעומת ממוצע המחזור של 4 חודשים אחורה. הפיצוי יהיה בגובה 47% מההפרש. המשרד טוען כי המתווה יעוגן בחקיקה, אולם נכון ליום ה־12.12.2023 הנושא עוד לא עלה לאישור הכנסת.⁷⁶ גם הפיצויים טרם הועברו לחקלאים, אלא רק המקדמות שאישרו לחקלאים הנמצאים בישובים במרחק של עד 7 ק"מ מגבול רצועת עזה בלבד.⁷⁷ בנוסף, המשרד קרא בפומבי לרשתות השיווק להעדיף תוצרת חקלאית ישראלית מקומית על פני תוצרת מיובאת, אולם לא ברור איזו השפעה הייתה לקריאה זו לאור זאת שלא לוותה במערך תמריצים או מדיניות קונקרטיים.⁷⁸

מיזמים נוספים והירתמות אזרחי המדינה והמגזר העסקי

למרות המשבר הגדול שפקד את ענף החקלאות הישראלי, ההירתמות הגדולה של אזרחי המדינה לטובת החקלאים מעוררת הערכה ותקווה, בין אם בהתנדבות בשדות או המחויבות לרכישת תוצרת ישראלית ברשתות השיווק או באמצעות יוזמות רבות של רכישה ישירה ממשקים חקלאיים והפקת שווקי איכרים.

גם גופים במגזר העסקי נרתמו לעזרת החקלאים, למשל תנובה הקימה קרן בסך כ־15 מיליון ש"ח לתמיכה ברפתות בעוטף שנפגעו בעקבות המלחמה. התאחדות התעשיינים מפעילה חדר מצב פועל לסיוע לחקלאות ופרסמה רשימה של ספקי ציוד לשעת חירום.⁷⁹ בנק לאומי, קשת ולקט ישראל הקימו פרויקט בשם "מלגת קטיף לאומי". הפרויקט נועד לסייע לחקלאים שנפגעו מהמלחמה בעזה, ולהעניק הזדמנות לסטודנטים לתרום לקהילה ולקבל מלגה ללימודים. במסגרת הפרויקט, סטודנטים שיתנדבו לסייע לחקלאים במשך חודש שלם, יקבלו מלגה לשנת לימודים בסך עשרת אלפים שקלים מבנק לאומי. לקט ישראל, ארגון הצלת המזון הלאומי, יחבר את הנרשמים לחקלאים הזקוקים לעזרה.⁸⁰

https://www.gov.il/he/departments/news/advances_for_compensation_for_damage_indirect_damage .75

<https://www.gov.il/he/departments/news/ironswordsagreement> .76

<https://news.walla.co.il/item/3627887> .77

https://www.gov.il/he/departments/news/prefer_israeli_produce .78

https://fs.knesset.gov.il/globaldocs/MMM/a33d3831-4476-ee11-815f-005056aac6c3/2_a33d3831-4476-ee11-815f-005056aac6c3_11_20272.pdf .79

https://www.mako.co.il/special-Students_for_Israeli_agriculture/Article-7cac9209a909b81026.htm .80

המלצות

טווח קצר:

1. הזרמה מיידית וללא דיחוי של הפיצויים שהובטחו לחקלאים שנפגעו, לרבות הפעימה השלישית של הפיצויים בעקבות מבצע "מגן וחץ" שהוקפאה בתחילת המלחמה הנוכחית.
2. כוח עבודה – במידה והממשלה תחליט שלא לאפשר לעובדים פלסטינים להיכנס לשטחי ישראל על מנת לעבוד בחקלאות, יש לקדם באופן מיידי הסכמי מסגרת או תמריצים לעובדים זרים. יש להגדיל אף יותר, גם אם באופן זמני, את המכסות לעובדים זרים ולהפחית את אגרות התשלום עבור הבאתם.
3. הרחבה משמעותית של מנגנון הסיוע למתנדבים מהחקלאות בהסעות, מזון ואבטחה במידת הצורך והידוק שיתוף הפעולה עם החברה האזרחית. המנגנון שהעמיד המשרד כיום מספיק באופן חלקי בלבד.

טווח בינוני-ארוך:

1. הסדרה בחקיקה של תחום החקלאות – על מנת שיהיה ניתן להבנות מדיניות יש לקדם חקיקה שתבטיח את מעמדה של החקלאות כמשק בעל חשיבות לאומית, להגדיר מיהו חקלאי וכד'.
2. בניית תוכנית אסטרטגית לביטחון המזון – חקלאות אינה מיידית, נדרש תכנון לטווח ארוך. יש לקדם תכנית לאומית רב שנתית להגדלת כושר הייצור החקלאי ועתודות המזון לשעת חירום.
3. תמריצים וטיוב רגולציה – יש לבחון שינוי בתמריצים הכלכליים בענף החקלאות בהתאם להמלצות ה-OECD לישראל משנת 2020: לצמצם תמיכות עקיפות כמו מכסות ולעבור לתמיכות ישירות של מענקים, להפחית את העומס הרגולטורי על החקלאים ובכך לעודד תחרות וייצור יעיל יותר ולשפר את השקיפות והתחרויות בענף, בדגש על הזירה הסיטונאית והקמעונאית ותוך הקפדה על שקיפות מחירים, ארץ מקור ותנאי ייצור.
4. מחקר ופיתוח – על המדינה להגדיל את השקעתה ולעודד מחקר ופיתוח חקלאי על מנת להישאר בחזית הטכנולוגיות החקלאיות החדשות ולהתמודד עם אתגרים עתידיים, כגון שינויי האקלים או מצבי חירום.
5. יצירת עתודות הון אנושי לחקלאות – השקעה בחינוך חקלאי, תמריצים לחקלאים צעירים.

